

Judikatura ESLP k trestání sexuálního násilí: Dobré úmysly, špatné právo?*

ECHR and Sentencing Sexual Violence: Well Meant, Poorly Executed?

Jakub Drápal**

Abstrakt

Článek kriticky diskutuje závěry dvou nedávných významných rozsudků Evropského soudu pro lidská práva (věci *M.G. proti Litvě* a *Vučković proti Chorvatsku*), které se týkají trestání sexuálního násilí. V obou případech ESLP shledal, že tresty uložené národními soudy byly nepřiměřené závažnosti spáchaných trestných činů (zejména kritizoval uložení podmíněných trestů odnětí svobody) a kritizoval úroveň odůvodnění trestů. Učinil tak však bez toho, aby dostatečně rozvedl, na základě čeho posoudil přiměřenost trestu a kvalitu jeho odůvodnění. Detailní analýzou principů posuzování přiměřenosti trestu a kvality odůvodnění a empirických výzkumů článek dokumentuje nepromyšlenost závěrů učiněných ESLP. Článek tak vyjmenovává, jaká rozhodnutí vrcholné soudy musí učinit, chtějí-li dojít k závěru, že trest je nepřiměřený či nekvalitně odůvodněný, a jaké důsledky tato jednotlivá rozhodnutí mají pro rozhodování o podobných věcech. Na závěr článek diskutuje možnosti postupu českých soudů v reakci na rozebrané rozsudky ESLP.

Klíčová slova

Ukládání trestů; znásilnění; odůvodnění; přiměřenost; ESLP; ÚS.

Abstract

The article critically discusses the conclusions of two recent landmark judgments of the European Court of Human Rights (*M.G. v. Lithuania* and *Vučković v. Croatia*) concerning sentencing sexual violence. In both cases, the ECtHR found that the sentences imposed by national courts were disproportionate to the seriousness of the crimes committed (in particular, it criticised the imposition of suspended prison sentences) and criticised the level of justification for the sentences. It did so, however, without sufficiently explaining the basis on which it assessed the proportionality of the sentence and the quality of the reasoning. Through a detailed analysis of proportionality principles and principles of proper sentence justification, the article documents the unsophisticated nature of the conclusions reached by the ECtHR. The article thus enumerates the decisions that the highest courts must make if they wish to conclude that a sentence is disproportionate or poorly justified, and

* Text vznikl v rámci projektu „Podmíněně odložené tresty odnětí svobody v postkomunistické Evropě: Terra incognita“, č. 21S-19485S, financovaného Grantovou agenturou České republiky řešeného na Právnické fakultě UK. Za podnětné komentáře k předchozím verzím článku jsem velmi vděčný Anně Beránkové, Janě Martinkové, Kateřině Šimáčkové, Zuzaně Vikarské a anonymním recenzentům. Všechny předložené názory a s nimi spjaté chyby jsou však pouze mé.

** JUDr. Jakub Drápal, M.Phil., Ph.D., Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha; Ústav státu a práva; Akademie věd ČR / Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic; Institute of State and Law, Czech Academy of Science, Czech Republic / E-mail: drapalja@prf.cuni.cz / ORCID: 0000-0001-9455-9013 / Scopus ID: 57202189031

the implications of these individual decisions for the adjudication of similar cases. Finally, the article discusses the possibilities for the Czech courts to act in response to the ECtHR judgments discussed.

Keywords

Sentencing; Reasoning; Proportionality; ECHR; Sexual Violence.

Úvod

V posledním roce Evropský soud pro lidská práva (dále „ESLP“) vydal dva rozsudky vztahující se k trestání trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: *M.G. proti Litvě* (dále „M.G.“) a *Vučković proti Chorvatsku* (dále „Vučković“).¹ Oba rozsudky byly rozebírány jak českými médii, tak českými soudy; například Nejvyšší soud se o ně mimo jiné opřel v rozhodnutí v tzv. „kauze Anička“.² V obou případech ESLP argumentoval dvěma prolínajícími se liniemi: ESLP považoval citelnost uložených trestů – zejména podmíněného trestu – za nepřiměřenou závažnosti trestné činnosti a kvalitu odůvodnění poskytnutých soudy – zejména odvolacími – za nízkou.³

S oběma cíli vyřčenými ESLP plně souhlasím. Citelnost trestů by měla být přiměřená závažnosti trestné činnosti a z odůvodnění rozsudků by mělo být zřejmé, proč byl určitý trest uložen a jak byly zohledněny všechny okolnosti případu. Odnímá-li stát pomstu z rukou oběti, pak by reakce na trestný čin měla být jak přiměřená, tak by zvolený trest měl být vysvětlený způsobem, aby mu oběť porozuměla. Jedná-li se o trestný čin, který zásadně zasahuje do oblasti lidské důstojnosti, pak je splnění těchto povinností o to podstatnější.

Přesto se však domnívám, že oba rozsudky jsou zásadně problematické. ESLP totiž zakládá své závěry na nedostatečně promyšlených principech či ani principy nerozebírá a vychází z argumentů, které jsou v rozporu s empirickými výzkumy. Byť je tedy cíl sledovaný ESLP dobrý, tak argumenty, na kterých svá rozhodnutí vystavěl, a principy, které lze z těchto rozhodnutí vyvodit, jsou nevhodné. V tomto článku nejdříve krátce představuji oba případy a následně detailně rozebírám oba hlavní argumenty – přiměřenost i odůvodnění. U obou ukazuji, v čem ESLP postupoval nevhodně, a diskutuji, jak by se mělo postupovat lépe. Zasazuji je do českého kontextu, poukazuji na judikaturu českých vrcholných soudů a diskutuji, jak a proč by měly (české) soudy reagovat na tuto judikaturu ESLP.

Vzhledem k citlivosti tohoto tématu vnímám jako potřebné zdůraznit motivaci ke sepsání tohoto článku. Velmi bych si přál, aby oba cíle byly naplněné, tedy aby tresty byly přiměřené a odůvodněné. Nevěřím ale, že nedostatečně promyšlené principy pomůžou dosáhnout těchto cílů, a naopak jsem přesvědčený, že mohou z dlouhodobého hlediska věci i právu uškodit. Proto v článku ukazuji komplexnost problematiky přiměřenosti i odůvodňování

¹ Rozsudek ze dne 20. 2. 2024, *M.G. proti Litvě*, stížnost č. 6406/21, a rozsudek ze dne 12. září 2024, *Vučković proti Chorvatsku*, stížnost č. 15798/20.

² Rozsudek ze dne 10. 7. 2024, sp. zn. 8 Tz 18/2024.

³ Nejednalo se o jediná shledaná porušení, ale ta, která se v souvislosti s těmito věcmi diskutují.

trestů a rozebírám jednotlivé principy a otázky, na které je nutné najít odpovědi před tím, než vrcholné soudy začnou tvrdit, že určitý trest je nepřiměřený či neodůvodněný.

1 Představení případů

Na úvod článku velmi zkráceně představím obě věci, tedy řízení před národními soudy a důvody, pro které ESLP shledal porušení práv stěžovatelů. Ve věci *Vučković* chorvatský prvoinstanční soud odsoudil obviněného za sexuální nátlak (angl. *lewd acts*, chorv. *bludne radnje*) k desetiměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody, přičemž při odůvodnění trestu zdůraznil jeho úmysl, čistý trestní rejstřík, ale i opakování jednání (bod 10 diskutovaného rozsudku).⁴ Odvolací soud změnil výrok o trestu a nahradil uvěznění 610 hodinami obecně prospěšných prací. Zdůraznil přitom čistý trestní rejstřík obviněného i skutečnost, že od trestného činu uběhly čtyři roky, během kterých obviněný vedl řádný život a odkázal na účely trestů obsažené v § 41 chorvatského trestního zákoníku, které obsahují výčet různých (zejména konsekvencionalistických) účelů trestů bez vyjádření jejich hierarchie.

ESLP se ve svém přezkumu zaměřil na to, zda soudy vynaložily požadovanou pečlivou snahu o zohlednění všech okolností a zejména, zda změna trestu odvolacím soudem byla odůvodněná tak, aby trest zůstal přiměřený povaze a závažnosti trestné činnosti (bod 55). ESLP dospěl ze dvou důvodů k závěru, že nikoli. Zaprvé, chorvatské soudy jako celek se nikdy nevypořádaly s některými okolnostmi, které mají hrát roli při ukládání trestu, např. dopady trestné činnosti na poškozenou, nedostatkem lítosti a dalšími okolnostmi (bod 60). Zadruhé, i když prvoinstanční soud zdůraznil vysokou závažnost z hlediska zavinění pachatele, tak odvolací soud zmínil pouze dvě okolnosti – že pachatel nebyl odsouzen a delší dobu od spáchání trestného činu, během které pachatel žil řádný život – ale nerozebral okolnosti, které zmínil prvoinstanční soud, a nevyvážil jednotlivé okolnosti a nevysvětlil, proč určité okolnosti převážily vůči těm ostatním (bod 61). Jednalo se o relativně jednoduchou věc.

Trestní řízení ve věci *M.G.* bylo naopak relativně komplikované a zdlouhavé (otázku posuzování délky řízení zde opomímám, jelikož je pro tento článek nepodstatná). Obviněný byl odsouzen za sexuální napadení 17letého mladíka; obviněný byl partnerem tety mladíka, se kterou mladík se svojí matkou žil. Podnapilý obviněný se dostal do zamčeného pokoje mladíka, napadl jej a vyhrožoval mu, že jej znásilní; příjezd policie mu zabránil v dalším jednání. Po více než pěti letech byl obviněný prvoinstančním soudem odsouzen k tříletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody, přičemž soud zdůraznil závažnost trestné činnosti, dopady na poškozeného, nepřítomnost polehčujících či přitěžujících okolností a předchozí odsouzení ve Velké Británii, které však bylo zahlazené (bod 41). Odvolací soud trest změnil na podmíněný trest s dohledem s odkazem na okolnosti spáchaného trestného činu, osobnost pachatele a dlouhé trvání trestního řízení (bod 46).

⁴ Horní hranice trestní sazby byla jeden rok. Je však třeba zmínit, že Chorvatsko operuje s německým přístupem k trestáním souběhu (srov. DRAGIČEVIĆ PRTENJAČA, M. The new possibility of methodology of sentencing in Croatia de lege ferenda – the new improved formula. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*. 2020, roč. 57, č. 2. DOI: <http://doi.org/10.31141/zrpf.2020.57.136.585>), a proto jsou horní hranice lehce nižší, než by byly v ČR; v ČR by se jednalo o sazbu přibližně 0–1,5/2 roky.

Nedostatky odůvodnění shledané ESLP v kauze *M.G.* byly podobné těm identifikovaným v kauze *Vučković*. Všem litevským soudům ESLP vyčetl nezohlednění (či nedostatečné odůvodnění vlivu) některých následujících okolností, konkrétně

- že k sexuálnímu napadení došlo doma, kde se měl poškozený cítit bezpečně, a že pachatelem byl člen jeho širší rodiny (bod 121),
- že se obviněný přiznal jen částečně, neuhradil náhradu způsobené újmy a jeho výpovědi byly inkonzistentní (bod 122) a
- dopady trestného činu na psychické i fyzické zdraví poškozeného (bod 124).

Odvolacímu soudu pak ESLP vyčetl, že nevysvětlil které okolnosti spáchání trestného činu a které aspekty osobnosti pachatele odůvodňují změnu modalit trestu odnětí svobody (bod 121). ESLP však dovedl z rozhodnutí odvolacího soudu, že zásadní roli při změně modalit trestu odnětí svobody hrála délka řízení (bod 123). Obecně tak ESLP došel k závěru, že soudy nevynaložily požadovanou pečlivou snahu o prozkoumání všech okolností při ukládání trestu (bod 124).

2 Přiměřenost trestu

V obou případech prvoinstanční soudy uložily za sexuální nátlak a sexuální útok nepodmíněné tresty odnětí svobody, které odvolací soudy změnily na podmíněný trest a trest obecně prospěšných prací. Oba tyto tresty ESLP označil za problematické, přičemž svá rozhodnutí založil na dvou vzájemně se prolínajících se argumentech: Citelnost trestů uložených odvolacími soudy dle ESLP neodpovídá závažnosti trestného činu (*M.G.*, bod 125) a přísné tresty jsou nezbytné pro odrazení potenciálních pachatelů závažné trestné činnosti (*Vučković*, bod 65; *M.G.*, bod 116). Byť oba argumenty vypadají rozumně, oba jsou problematické. Argument ohledně citelnosti ESLP dostatečně nerozebírá a omezuje se na zjednodušující tvrzení, přičemž při bližším prozkoumání se ukazuje problematičnost těchto zjednodušených tvrzení. Teorie, že přísné tresty odradí potenciální pachatele, pak nevypadá být podporovaná empirickými studiemi, přičemž ESLP empirické výzkumy nijak nerozebírá, byť to, zda hrozba trestem odrazuje, je otázkou primárně pro empirický výzkum. Oba tyto nedostatky rozebírám detailněji na následujících stránkách.

2.1 Citelnost trestu neodpovídá závažnosti trestné činnosti

Vztah citelnosti trestu a závažnosti trestné činnosti je extrémně komplikovaný.⁵ Jako ilustrace poslouží tvrzení, že lze racionálně zastávat pozici, že přiměřený trest za vraždu by měl být doživotní trest odnětí svobody, ale i pětiletý. V takovém případě lze jen těžko prohlásit, že určitý trest je „prostě“ nepřiměřený. I proto se ESLP rozhodl, že o přiměřenosti trestu obecně rozhodovat nebude (*M.G.*, bod 116, *Vučković*, bod 63), podobně jako tak

⁵ Pro vhodný úvod diskutující např. rozdíly mezi ordinální a kardinální proporcionalitou doporučuji knihu von Hirsche *Deserved criminal sentences*. London: Hart Publishing, 2017.

rozhodl český Ústavní i Nejvyšší soud⁶. Aby soudy (označením „soudy“ dále myslím tyto tři soudy) mohly zasáhnout z důvodu přiměřenosti, tak se tedy musí jednat o exces, nikoli jen o určité vybočení (srov. např. *Vučković*, bod 52, *M.G.*, bod 97). Jak ale toto vybočení poznáme? První možností je říct, že „sice nevím, jak exces pojmenovat, ale když jej vidím, tak vím“.⁷ To je ale zjevně problematické: Někdo označí pětiletý trest za vraždu jako exces, jiný za exces označí doživotní trest za stejný trestný čin. **Potřebujeme tedy jít hloubš než jsou naše instinkty, zejména jde-li o omezení jednoho z nejpodstatnějších lidských práv – osobní svobody.**

Má-li soud širokou možnost uvážení – jako při ukládání trestů – pak toto rozhodnutí musí být založené na principech a jejich vyvážení. **Excesivní (nepřiměřený) trest** lze principiálně identifikovat pouze tehdy, pokud je stanoven **přiměřený trest** a následně je posouzeno, zda **rozdíl mezi uloženým a přiměřeným trestem** je dostatečně velký, aby představoval **exces**. Z tohoto mimo jiné vyplývá, že kdykoli soud rozhodne o nepřiměřeném trestu, tak nutně musí být schopen říct, jaký je přiměřený trest.⁸ Z rozhodování o „nepřiměřenosti“, která může být na první pohled vnímaná jako neproblematická pro vrcholný soud, se stává komplexní rozhodování o konkrétních principech, které se může jevit (a může být) vně toho, o čem by vrcholné soudy rozhodovat měly. Jedno bez druhého však není možné. Rozhodovat o nepřiměřenosti v právním státě nelze, pokud se nestanoví, co znamená přiměřenost. Nelze tedy rozhodovat o nepřiměřenosti, ale zastavit se před rozhodnutím toho, co znamená přiměřený trest. Slovy anglického úsloví, „you can't have a cake and eat it too“.

ESLP však nediskutuje, jaký by byl přiměřený trest, a co představuje exces. V kauze *M.G.* – ve které primárně rozebíral otázku přiměřenosti, které se v kauze *Vučković* dotkl jen okrajově, pročez v této části rozebírám primárně kauzu *M.G.* – pouze uvedl, že „takový trest nemůže být považován za přiměřený zásahu do jednoho z klíčových práv žadatele“ (bod 125). ESLP tak nerozebral principy, na základě kterých by stanovil, jaký trest by byl vhodný, a nepojmenoval to, kdy by se již jednalo o exces. Takové rozhodnutí znamená, že ESLP zvolil jeden ze dvou následujících řešení: Buďto je nepřiměřenost trestu něco, co „vím, když to vidím“, nebo ESLP zvolil zkratku, nerozebral principy a tzv. využil „většího razítka“. Ani jeden z přístupů se mi nejeví hodný vrcholného soudu.

Stanovení závěru, ale ne cesty, jak jsme se k němu dostali, je nejen v protikladu k logické povaze práva, ale může vést i k aplikaci nevhodných principů. Bez rozebrání principů totiž není jasné, zda v konkrétní věci bylo rozhodnuto správně, byť cíl je správný. Pro ilustraci těchto problémů níže naznačuji nesnadnost rozhodnutí skrze pojmenování kroků, které by soudy rozhodující o přiměřenosti trestu měly postupně učinit, pokud by se snažily posoudit, zda je konkrétní trest excesivní či nikoli.

⁶ Např. nález ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, N 137/86 SbNU 315, bod 13; nález ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, N 70/99 SbNU 362, bod 76; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 10. 2023, sp. zn. 7 Tz 87/2023, body 12–13.

⁷ Parafráze slavné věty soudce Nejvyššího soudu USA Pottera Stewarta o pornografii.

⁸ Potenciálně lze argumentaci omezit na vliv např. jednoho faktoru, ale i u něj musí být soud schopen říct, jakou roli tento faktor může hrát, a zda konkrétní role, kterou hrál v daném případě, již představuje exces a vyžaduje zásah vrcholného soudu.

- 1) **Nejdřív soud musí nadefinovat přiměřený trest a co znamená exces.** Pro zjednodušení přeskočme velmi složitou a komplexní otázku (kterou ESLP nijak neřešil) toho, co je přiměřený a vhodný trest,⁹ očima koho se posuzuje citelnost trestu (pohled pachatele, oběti, společnosti a akademiků se může lišit) a stanovení toho, co znamená exces.¹⁰ Řekněme, pro účely tohoto článku, že přiměřený trest by v daném případě představoval tříletý trest odnětí svobody (jako trest uložený ve věci *M.G.* prvostupňovým soudem), přičemž pokud by byl uložen kratší trest odnětí svobody než jednoletý, tak by to bylo považováno za exces.
- 2) Představme si, že byl uložený tříletý trest, jehož výkon byl ale podmíněně odložený (jako v kauze *M.G.* odvolacím soudem). V takovém případě soud musí rozhodnout, **zda je zásadní výměra trestu – která je stejná – nebo modalita trestu** (= zda je uložen trest odnětí svobody jako podmíněný či nepodmíněný). Otázku modality považoval za klíčovou i ESLP, z hlediska výměry problém neshledal (*M.G.*, bod 117). Zde je ale zakopaný ohromný problém, který ESLP ani nezmínil. Podmíněný trest byl totiž oficiálně koncipován jako úprava výkonu trestu, nikoli jako úprava uložení trestu.¹¹ Česká úprava – poprvé přijatá za první republiky – byla ohledně tohoto relativně jasná. Podmíněné odložení trestu odnětí svobody je rozhodnutí o výkonu trestu, podobně jako rozhodnutí o podmíněném propuštění (v roce 1919 byly oba tyto instituty mimochodem zavedeny stejným zákonem). Rozhodnutí o podmíněném odložení výkonu trestu odnětí svobody pak nesmělo být ovlivněno závažností trestné činnosti, což bylo zdůvodněno i tím, že např. odvolací soud rozhodl o výměře trestu, ale prvostupňový soud až poté o jeho modalitě.¹² Citelnost trestu, která měla být přiměřená závažnosti trestné činnosti, tak byla vyjádřena výměrou trestu odnětí svobody, nikoli jeho modalitou.

Důvod tohoto historického exkurzu je ten, že trestní zákoník z roku 2009 se v mnohém jazykově vrátil k prvorepublikové úpravě. **Jazyková, historická a systematická interpretace naznačuje, že by čeští soudci neměli zohledňovat závažnost trestné činnosti při rozhodování o podmíněném odložení trestu odnětí svobody**

⁹ K náročnosti tohoto procesu viz např. DRÁPAL, J. Individualizace v České republice: Jak určujeme tresty a co o tom víme? *Státní zastupitelství*. 2018, roč. 15, č. 1; DRÁPAL, J. Základní přístupy k ukládání trestů. *Státní zastupitelství*. 2020, roč. 17, č. 5; HIRSCH, op. cit. Tuto náročnost reflektují i nejrůznější mezinárodní smlouvy, které běžně ponechávají větší volnost smluvním stranám. Trestná činnost řešená tímto článkem je v Evropě upravována Istanbulskou úmluvou, která pouze říká, že je třeba ukládat tresty omezující svobodu, je-li to vhodné („where appropriate“, čl. 45 odst. 1). Vysvětlující zpráva k Istanbulské úmluvě doslova uvádí, že je ponecháno na jednotlivých státech, aby se rozhodly, za které trestné činy je na místě uložit trest odnětí svobody (bod 232). Tato smlouva tedy nevyžaduje ukládání trestů odnětí svobody, jak se někdy mylně uvádí, ale ponechává prostor pro diskreci, pravděpodobně právě z důvodu náročnosti stanovení toho, co je přiměřený a vhodný trest.

¹⁰ K podobné debatě ohledně rozhodování o odvolání viz VANČA, T., DRÁPAL, J. Jak odvolací soudy rozhodují o odvoláních proti trestu? Empirická analýza rozhodnutí krajských soudů měnících výrok o trestu. *Trestní právo*. 2023, č. 4.

¹¹ Viz zahraniční i česká literatura rozebraná v DRÁPAL, J. Podmíněné odsouzení: Jeho účel a vývoj na území Česka. *Státní zastupitelství*. 2021, roč. 19, č. 6.

¹² Srov. § 7 odst. 2 zákona č. 562/1919 Sb. a komentářovou literaturu [MILOTA, A. *Podmíněné odsouzení a propuštění (Výklad zákona)*. Plzeň: Nákladem Karla Beniška, 1919, s. 44].

a že se jedná o **rozhodnutí o výkonu trestu**.¹³ Představme si, že soudy tento výklad akceptují. V takovém případě budou moci jen těžko dojít k závěru, že tříletý podmíněný trest je nepřiměřený, jelikož vztah závažnosti trestné činnosti a citelnosti trestu je vyjádřený *výměrou* trestu odnětí svobody, nikoli jeho *modalitou*.

Pokud by soudy akceptovaly, že rozhodnutí o podmíněném trestu je rozhodnutí o výkonu trestu, ale přesto by došly k závěru, že tříletý podmíněný trest odnětí svobody je nepřiměřený, pak by se ocitaly na vratké půdě. Evropská i česká právní tradice totiž dlouhodobě rozděluje individualizaci při ukládání trestů a výkonu trestů, které se řídí jinými principy.¹⁴ Dopady by to mělo i na rozhodování o výkonu trestu ohledně jiných rozhodnutí, zejména na podmíněné propuštění. Zde by však šel Ústavní soud sám proti sobě, jelikož v otázce podmíněného propuštění Ústavní soud velmi jasně říká, že závažnost trestné činnosti nelze zohledňovat při rozhodování o podmíněném propuštění.¹⁵ Zastávání názoru, že rozhodnutí o podmíněném trestu je rozhodnutí o výkonu trestu, ale zároveň lze zohlednit závažnost trestné činnosti, by znamenalo předělat komplexně teorii a judikaturu. Možné to je, ale mělo by to být detailně promyšleno a odůvodněno. Nejjednodušší se tedy zdá říct, že rozhodování o podmíněném trestu je rozhodování o ukládání trestů. Ústavněkonformním výkladem se překlene jazykový, historický a systematický výklad, přičemž je to přece logické: Naráz se rozhoduje o uložení trestu odnětí svobody a podmíněném odložení jeho výkonu, naráz se tedy bude zohledňovat přiměřenost trestu. Takový přístup ale způsobí nové problémy z hlediska přiměřenosti. Není totiž jasné, **podle čeho bude stanovována výměra podmíněného trestu, jakmile se opustí fiktivní¹⁶ koncept podmíněného trestu jako rozhodnutí o výkonu**, a tedy ekvivalence výměry podmíněného a nepodmíněného trestu.

Pokud zastáváme názor, že tříletý podmíněný trest je nepřiměřený, kdežto tříletý nepodmíněný není, tak soudci budou muset ukládat za stejnou trestnou činnost **delší podmíněné tresty namísto kratších nepodmíněných**, aby reagovali citelností na závažnost trestné činnosti. Pokud tedy bude soudce chtít uložit podmíněný trest namísto například jednoletého nepodmíněného trestu odnětí svobody, tak uloží podmíněný trest např. ve výměře dvou let.¹⁷ Problém z hlediska přiměřenosti však nastává **v okamžiku nařízení výkonu podmíněných trestů. Nařízené tresty jsou totiž nepřiměřené**

¹³ DRÁPAL, J. Mohou soudy zohledňovat závažnost trestného činu při rozhodování o podmíněném odložení výkonu trestu odnětí svobody? *Státní zastupitelství*. 2022, roč. 19, č. 6.

¹⁴ MÍŘICKÁ, A. *Trestní právo hmotné*. Praha: Věšhrd, 1934, s. 181; PIFFERI, M. *Reinventing Punishment: A Comparative History of Criminology and Penology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Oxford: Oxford University Press, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198743217.001.0001>; PLESNIČAR, M. M. The individualization of punishment: Sentencing in Slovenia. *European Journal of Criminology*. SAGE Publications, 2013, roč. 10, č. 4. DOI: <http://doi.org/10.1177/1477370812469858>; SALEILLES, R. *The Individualization of Punishment*. Boston: Little, Brown and Company, 1911, s. 220; SOLNAŘ, V., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva: Tresty a ochranná opatření*. Praha: Novatrix, 2009, s. 171.

¹⁵ „K okolnostem vztahujícím se k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu je třeba přiblídnout při stanovení druhu a výměry původně uloženého trestu (§ 39 TZ). Nelze je opětovně zvažovat při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu – došlo by tím k nepřípustnému porušení zákazu dvojího přičítání“. Nález ze dne 12. 5. 2011, sp. zn. III. ÚS 1735/10, N 90/61 SbNU 405, bod 27.

¹⁶ Byť problematický, srov. DRÁPAL, J. Příliš mírný při uložení, příliš přísný při nařízení: Proč podmíněný trest odnětí svobody v současné podobě nemůže fungovat. *Státní zastupitelství*. 2023, roč. 20, č. 2.

¹⁷ Ukládání delších podmíněných namísto kratších nepodmíněných je mimo jiné aktuální praxe českých soudů. Viz ibid.

dlouhé: Namísto jednoho roku by byl odsouzený uvězněn na dva roky. Vyřešení jedné nepřiměřenosti tedy nevyhnutelně vede k jiné nepřiměřenosti. Jednoduché řešení tohoto problému neexistuje. Podmíněný trest je v současném nastavení prostě rozbitý. Možným řešením je tak komplexní reforma podmíněného trestu odnětí svobody, přičemž její možná podoba byla navržena v jiném článku.¹⁸

- 3) Řekněme, že se soudy rozhodnou (nyní je jedno na základě které argumentace v předchozím bodu), že podmíněný trest je nesouměřitelný svojí citelností s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Toto vznáší nový problém. Soud totiž bude muset stanovit **převodní mechanismus mezi podmíněným a nepodmíněným trestem odnětí svobody**. Výše jsem řekl, že za nejnižší trest, který by nebyl považován za exces, by byl považován jednoletý nepodmíněný trest odnětí svobody. Byl ale uložen tříletý podmíněný trest. **Je tříletý podmíněný trest více nebo méně citelný než jednoletý nepodmíněný trest?** Na to nelze jednoduše odpovědět, protože podmíněný trest odnětí svobody je méně citelný při uložení, ale bude-li nařízen jeho výkon, pak bude výrazně citelnější. Nelze tak jednoduše říct, že podmíněný trest odnětí svobody je mírnější, než jakékoli nepodmíněné tresty odnětí svobody; mimo jiné by to bylo i v rozporu s judikaturou Ústavního soudu¹⁹. Z tohoto opět nelze ven jinak než komplexní reformou podmíněného trestu.

Podobný problém bude řešený i při nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody alternativním trestem, jako se to stalo ve věci *Vučković*. Odvolací soud desetiměsíční NEPO nahradil 610 hodinami obecně prospěšných prací. **Obecným principem systému trestů je, že jednotlivé druhy trestů jsou mezi sebou nahraditelné, mají-li podobnou citelnost.**²⁰ V chorvatském kontextu se za podobně citelné považuje 610 hodin obecně prospěšných prací a 10 měsíců nepodmíněného trestu odnětí svobody.²¹ Z hlediska citelnosti nedošlo k žádné změně. Kde tedy byl problém z hlediska přiměřenosti citelnosti trestu k závažnosti trestné činnosti?

Jednou možností je, že princip obecné nahraditelnosti různých druhů trestů v určitých poměrech neplatí. To ale znamená zásadní rozkol s doktrínální literaturou ukládání trestů. Chtějí-li soudy tento princip změnit a říct, že v některých případech z důvodu závažnosti trestné činnosti nelze vybírat mezi různými druhy trestů podobné citelnosti²², pak musí obhájit (i) že mohou stanovovat tyto principy (že nenahrazují zákonodárce), (ii) dále musí tyto principy stanovit – tedy musí výslovně říct, v jakých případech a proč princip ekvivalence podobně citelných trestů neplatí – a (iii) musí stanovit, kdy se jedná o exces z hlediska nahrazení jednotlivých trestů, který jim umožňuje zasáhnout. ESLP ani jedno nečiní.

¹⁸ DRÁPAL, J., KUBŮ, O. Jak reformovat podmíněné odsouzení? Zavést skutečné podmíněné odsouzení namísto podmíněného trestu odnětí svobody. *Trestní právo*. 2023, č. 3.

¹⁹ Nález ze dne 8. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 525/15, N210/83 SbNU 341, body 20, 23.

²⁰ Tato zahraniční koncepce a podobné české úvahy jsou detailně rozebrány jinde, viz DRÁPAL, J. Za reformu systému trestů: Citelnost trestů, jejich ekvivalence a nekonceptnost současného systému. *Státní zastupitelství*. 2022, roč. 19, č. 2,3.

²¹ § 55 odst. 3 chorvatského trestního zákoníku v současném znění; jeden den trestu odnětí svobody je nahrazen dvěma hodinami obecně prospěšných prací.

²² Zde se nejedná o českou doktrínu, ale o hlavní teorii ovládající systém trestů.

Minimálně tři kroky rozebrané výše budou muset soudy řešit, i pokud budou chtít rozhodovat o přiměřenosti trestů v určité vybrané oblasti trestné činnosti, např. v oblasti genderově podmíněného násilí. **Soudy se mohou rozhodnout, že z nejrůznějších důvodů budou vyžadovat vyšší míru naplňování standardů ohledně určitého druhu kriminality.²³ Taková volba však soudy nezabavuje nutnosti vyřešit všechny kroky zmíněné výše. Ba naopak, taková volba situaci komplikuje.** Budou se totiž muset zabývat i tím, zda se dané principy mají specificky aplikovat na danou oblast. Nepřístupuje-li se ke všem druhům kriminality podobně a existují-li důvody pro vyžadování vyšších standardů, mohou existovat i důvody pro odlišnou aplikaci principů u určitého druhu kriminality. Ke krokům vypočteným výše tedy přibude ještě další: Úvaha, zda se soudy mají řídit obecnou teorií a doktrínou vztahující se k přiměřenosti (která je již nyní velmi komplikovaná), či zda odlišnosti určitého druhu kriminality odůvodňují odlišnou aplikaci těchto principů.

2.2 Konzistentní zasahování do nepřiměřených trestů

Krátce ještě rozeberu obecně otázku zasahování do nepřiměřených trestů a potřebu tak činit konzistentně. Nejsem totiž plně přesvědčený, že judikatura ESLP se vztahuje jen k úzce vymezené skupině trestné činnosti genderově podmíněného násilí (názor, se kterým jsem se opakovaně setkal při psaní tohoto článku). Namátkou lze zmínit např. nedávný rozsudek ESLP o nepřiměřeném trestu v oblasti dopravní kriminality vedoucí k úmrtí člověka.²⁴ Lze tedy minimálně uvažovat o tom, že otázku nepřiměřeně mírných trestů ESLP je ochoten řešit obecně vůči obětem závažné trestné činnosti. Zamyslím se proto nad tím, kdy a jak by soudy měly zasahovat ohledně nepřiměřenosti. Má-li však čtenář dojem, že judikatura ESLP se netýká obecněji obětí závažné trestné činnosti, ale čistě trestání genderově podmíněného násilí, které vyžaduje speciální standardy, pak ať bere následující řádky jako obecnější úvahy s omezenou aplikací na tento druh trestné činnosti.

Mojí tezí je, že **zásahy soudů z důvodu nepřiměřených trestů by měly být častější ve prospěch pachatelů než ve prospěch obětí.** Liberální právní stát se dlouhodobě více bojí zneužití trestního práva, než jeho nedostatečného využití. Toto je mimo jiné vyjádřeno v jednom ze zásadních účelů trestů považovaném za klíčový dnešní kriminologickou literaturou: *Limiting retributivism*. Ten zdůrazňuje, že **nelze uložit přísnější trest, než je přiměřený závažnosti trestné činnosti; mírnější trest ale uložit jde, pokud sleduje jiné účely trestů než přiměřenost.** K tomuto se mimo jiné přiznal i Ústavní soud.²⁵ Soudy by tedy měly klást větší důraz na zabraňování příliš přísným trestům než zabraňování příliš mírným trestům. To neznamená, že soudy nemají zasahovat i do excesů v oblasti příliš mírných trestů. Pouze **míra excesu potřebná pro zásah ve prospěch pachatele by měla být nižší než míra excesu potřebná pro zásah ve prospěch oběti.** Obecně však Ústavní soud a ESLP nejsou ochotny rušit nepřiměřeně přísné tresty (tedy např. ty delší o 2–3 roky,

²³ Zda bude tato argumentace přesvědčivá či ne, je jinou otázkou.

²⁴ Rozsudek ze dne 25. 3. 2021, *Smiljanec proti Chorvatsku*, stížnost č. 35983/14.

²⁵ Nález ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. II. ÚS 1624/19, N 209/97 SbNU 249, bod 19, a jemu předcházející judikaturu.

než jaké by byly přiměřené).²⁶ V takovém případě si nejsem jistý, zda je konzistentní, aby rušil ty nepřiměřeně mírné.

Rozhodne-li se Ústavní soud či ESLP šířeji zasahovat kvůli nepřiměřenosti ve prospěch obětí, čeká ho ještě další náročné rozhodování. Je složité rozhodovat o nepřiměřenosti trestu vůči pachatelům, byť Ústavní soud (viz výše) stanovil zásadu, že nesmí být ukládány přísnější tresty než ty přiměřené. Přísnější trest nelze odůvodnit utilitárními účely trestů (ochrana společnosti skrze odrazení, východu či inkapacitaci). Musí být určený přiměřený trest a následně kterýkoli přísnější je nepřiměřený. Byť principy pro identifikaci nepřiměřeného trestu vůči pachatelům existují, tak nejspíše i kvůli náročnosti stanovení přiměřeného trestu Ústavní soud tento svůj závěr (běžně) nevymáhá.

Nepřiměřenost trestu vůči obětem je však výrazně komplikovanější. Soudy totiž musí stanovit, o kolik lze snížit trest, aby nebyla narušena přiměřenost trestu, pokud jsou sledovány utilitární účely trest, přičemž se obecně akceptuje, že lze uložit mírnější trest než ten, který je přiměřený (toto je podstata právě směru *Limiting retributivism*). Příkladem zohlednění okolnosti, která nemá žádnou souvislost s trestným činem, je možnost podmíněně odložit trest odnětí svobody pouze z důvodu nejlepšího zájmu dítěte,²⁷ mezi podobné ale lze zařadit např. vedení řádného života, prohlášení viny nebo třeba dlouhou dobu řízení. Pokud tedy soudy začnou rozhodovat o tom, co to znamená nepřiměřeně mírný trest, tak se musí vypořádat právě s tím, jakou roli má hrát určitá okolnost.

Nejedná se jen o teorii. Ve věci *M.G.* ESLP otázku nepřiměřenosti založil v mnohém na neopodstatněnosti podmíněného odsouzení trestu odnětí svobody z důvodu dlouhého trestního řízení. Tuto nedostatečnou argumentaci v oblasti dlouhé doby řízení kritizoval např. dissent dvou soudců ve věci *M.G.*; rozsudek ESLP totiž neobsahoval diskuzi účelů trestů a jejich vyvážení ohledně nevhodnosti této slevy.²⁸ Toto dále ukazuje, jak detailní a komplikované otázky se musí vyřešit, aby rozhodnutí soudů o (ne)přiměřenosti trestů byla konzistentní a principiální. ESLP se však těmito komplikovanými – ale nezbytnými – otázkami nezabývá.

2.3 Odrazení

Dalším argumentem ESLP je, že přísnější tresty jsou nezbytné také proto, aby odrazovaly možné pachatele od páčání trestné činnosti, tedy aby vysílaly signál, že určité jednání je nepřijatelné (*Vučković*, bod 61; *M.G.*, bod 118, podobně dissent v *M.G.*, bod 10). Pomímám zde nevyjasněný rozpor mezi různými relativními (konsekvencionalistickými) účely trestů, tedy že rehabilitace pachatele a jeho začlenění do společnosti může vést soudce k uložení

²⁶ Např. Ústavní soud zdůraznil, že pokud se soud (zjednodušeně řečeno) „strefí do správné sazby“, tak Ústavní soud zasáhne pouze pokud je „extrémně nevyvážený prvek represe a prevence“ (náleze sp. zn. III. ÚS 720/23 ze dne 5. 6. 2024, bod 47 a zde citovaná předchozí judikatura). Jasně toto Ústavní soud vyjádřil v kauze, ve které stěžovatel namítal, že šestiletý trest odnětí svobody za pěstování marihuany byl příliš přísný. Ústavní soud přiznal, že vnímá trest jako příliš přísný – „ačkoli by si tak Ústavní soud dovedl představit i mírnější trest“ –, ale uzavřel, že to neopravňuje Ústavní soud k zásahu – „odvolací soud toliko v mezích ústavní konformity aplikoval svou kvalifikovanou diskreci“ (náleze ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, N 70/99 SbNU 362, bod 80).

²⁷ Nález ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, N 70/99 SbNU 362, body 52–56.

²⁸ Významná část dissentu dále diskutovala, zda je vhodné, aby ESLP rozhodoval o trestání.

výrazně jiného trestu, než pokud by chtěl odradit možné pachatele, a tento rozpor nelze vyřešit dosažením obého. Jeden účel trestu musí být upřednostněn před druhým, což však ESLP nediskutuje. Zaměřím se pouze na argument odrazením z empirického pohledu. **Otázka, zda přísnější tresty odrazují od páchaní další trestné činnosti, je totiž čistě empirickou otázkou.** Buďto odrazují – a pak se můžeme bavit, zda a kdy bychom tento účel trestu měly zdůrazňovat – nebo neodrazují, a pak je jasné, že bychom tento účel neměli zdůrazňovat.

Kriminologický i ekonomický výzkum obecně dochází k závěru, že zprísňení trestů neodradí možné pachatele od trestné činnosti ve větší míře.²⁹ Řešenou otázkou tak není existence trestu – to zda následuje trest či nikoli je podstatné pro možné odrazení – ale zda přísnější tresty povedou k odrazení možných pachatelů. Je přitom možné, že původní argumentace ESLP byla v souladu s tím, že trestání je nezbytné k odrazení možných pachatelů, ale v pozdější době se od ní odchýlila. Ve věci *Vučković* je požadavek odrazujících sankcí založen na deset let starém rozsudku ESLP, který však požadavek na odrazující tresty vyjádřil v souvislosti s tím, že vraždy nebyly vůbec potrestány.³⁰ Je tak možné (v tomto článku není prostor pro detailnější rozbor vývoje této argumentace), že ESLP původně aplikoval princip potřeby odrazení v souvislosti s nekriminalizací určitých jednání, ale až následně jej – bez detailnějšího odůvodnění – přetvořil v potřebu přísnějších sankcí se stejnou argumentací. Zprísňení trestů však dle naznačených studií nevede k výraznému poklesu kriminality.

Možnou kritikou souhrnu výzkumů ohledně odrazujícího vlivu přísnějšího trestu by mohlo být, že u některých trestných činů – zde u genderově podmíněného násilí – je situace odlišná. To však výzkumy nenaznačují. Jeden z posledních výzkumů na toto téma zkoumal vliv přísnějších trestů na snížení násilí na ženách (konkrétně femicidy, nenávisných vražd žen kvůli jejich pohlaví) v Mexiku, kde se v jednotlivých státech zvyšovaly tresty za tuto trestnou činnost. Detailní prozkoumání jejich dopadů na počet femicid dochází k závěru, že tyto přísnější tresty neměly vliv na četnost femicid.³¹ Podobný výzkum z Ekvádoru dokonce identifikuje navýšení trestné činnosti po zvýšení trestů, což je interpretováno jako odplatný efekt.³² Naopak v Brazílii identifikovali pokles hospitalizací napadenými ženami po přijetí komplexních intervencí, jejichž součástí bylo zvýšení trestů; vliv trestů byl však pravděpodobně menší než protektivních nástrojů, jelikož dopady byly nejvyšší v regionech s nejvyšší zranitelností žen, což indikuje efekt jiného mechanismu než trestu.³³

²⁹ Pro shrnutí viz např. CHALFIN, A., MCCRARY, J. Criminal Deterrence: A Review of the Literature. *Journal of Economic Literature*. 2017, roč. 55, č. 1. DOI: <http://doi.org/10.1257/jel.20141147>

³⁰ Rozsudek ze dne 12. 6. 2014, *Jelić proti Chorvatsku*, stížnost č. 57856/11.

³¹ GUTIÉRREZ-ROMERO, R. *Femicide Laws, Unilateral Divorce, and Abortion Decriminalization Fail to Stop Women's Killings in Mexico*. arXiv, 2024. DOI: <http://doi.org/10.48550/ARXIV.2407.06722>

³² MOSCOSO, B. Femicides: laws, women empowerment, and retaliation effects. *SSRN Electronic Journal*. 2021. DOI: <http://doi.org/10.2139/ssrn.3959394>

³³ SCHNEIDER, R., PIAZZA, K. S. Does Legal Change Induce Behavioral Change in Domestic Violence Against Women? *Journal of Interpersonal Violence*. SAGE Publications Inc, 2023, roč. 38, č. 9–10. DOI: <http://doi.org/10.1177/08862605221140046>. Všechny zmíněné výzkumy jsou ze střední a jižní Ameriky, což může být lehce limitující. Pokud ale neexistují kvalitní výzkumy zkoumající kauzalitu v Evropě, je na místě použít i tyto výzkumy.

Neprovádím zde kompletní souhrn literatury týkající se odrazení od další trestné činnosti obecně a ohledně genderově podmíněného násilí. Spíše naznačuji, že **souhrn obecné literatury o odrazení nezakládá očekávání, že tresty odradí možné pachatele, a že sonda do výzkumů zkoumajících genderově podmíněné násilí naznačuje, že přísnější tresty neodradí možné pachatele ani v této oblasti.** Kompletní zhodnocení literatury by tak mělo být úkolem pro soud, který argumentuje utilitárním účelem trestu; naznačuje-li odborná literatura, že určitý mechanismus nefunguje, pak soud nemůže jen tak bez rozboru odborné literatury říct, že tento mechanismus funguje. Pokud tak učiní, ignoruje vědecké poznatky, což je situace, kterou soudy jinak kritizují u ostatních orgánů.

Tyto poznatky, že přísnější tresty možné pachatele odradí jen velmi omezeně, je vhodné vysvětlit i teoreticky. Tuto teorii lze shrnout např. v pěti krocích, které jsou nezbytné, aby přísnější tresty odradily pachatele od páchání trestných činů, ale běžně nejsou naplněny (v poznámkách pod čarou diskutuji problémy s jejich naplněním v ČR)³⁴:

- 1) Je třeba, aby se k možným pachatelům dostala informace, že byly zpřísněny tresty.³⁵
- 2) Při úvaze, zda spáchat trestnou činnost, musí vůbec zvažovat hrozící trest.³⁶
- 3) Musí být přesvědčení, že existuje alespoň určitá šance, že budou chyceni.³⁷
- 4) Musí být přesvědčení, že pokud je chytí, tak jim bude skutečně uložen přísnější trest.³⁸
- 5) Musí být připraveni zanechat plánovaného trestného činu kvůli šanci na uložení přísnějšího trestu.^{39, 40}

Empirický výzkum tedy naznačuje, že přísnější tresty pachatele neodradí, a teoretický výzkum vysvětluje, proč přísnější tresty pachatele neodradí, respektive ukazuje, jak náročné by bylo, aby pachatele odradily. **ESLP však tyto argumenty nerozebírá. Používá argument, který je čistě utilitární – a lze jej tedy změřit – ale nijak se nezabývá výzkumy**

³⁴ Tento přístup považuje za předpoklad to, že pachatel vůbec ví, že určité jednání je trestné, což však v případě sexuální trestné činnosti nemusí být nutně pravda; v takovém případě ale nedává žádný smysl bavit se o trestu, protože trest nemůže odradit od spáchání něčeho, o čem je člověk přesvědčen, že není trestné.

³⁵ Veřejnost obecně neví, jaké tresty jsou ukládány a jaké jsou sazby (SCHEINOST, M. a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. Praha: IKSP, 2015, s. 150). Zamyslete se třeba nad tím, zda víte, jakou pravděpodobnost máte být uvězněni, pokud spácháte podvod ve výši nad 10 milionů a máte 0–2 předchozích odsouzení; výsledek lze najít na https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here. Média dále reportují o trestech jen velmi selektivně (HÁKOVÁ, L. *Zločin a trest v kriminálním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2021), takže zprostředkovávají jinou realitu, než která je.

³⁶ Pokud pachatel neuvažuje racionálně, pak jakýkoli trest nezamezí spáchání dalšího trestného činu.

³⁷ Je-li velká část znásilnění nenahlášena, bude pachatel vůbec uvažovat o možném trestu?

³⁸ I vzhledem k větším rozdílům mezi soudci při ukládání trestů (DRÁPAL, J. Sentencing disparities in the Czech Republic: Empirical evidence from post-communist Europe. *European Journal of Criminology*. 2020, roč. 17, č. 2. DOI: <http://doi.org/10.1177/1477370818773612>; DRÁPAL, J., ŠOLTĚS, M. Rozdíly v ukládání a navrhování trestů: Výsledky dvou experimentů. In: GRIVNA, T. (ed.). *V upomínku na Marii Vanduchovou*. Praha: Wolters Kluwer, 2021) je těžké vědět, jaký trest bude člověku reálně uložen.

³⁹ Právě určité zpřísnění – které nemůže být zásadní – musí vést pachatele ke změně jednání. Takže například uložení desetiměsíčního nepodmíněného trestu odnětí svobody namísto odsouzení a uložení 610 hodin obecně prospěšných prací musí mít tak zásadní vliv.

⁴⁰ HIRSCH, A. a kol. von. *Criminal Deterrence and Sentence Severity: An Analysis of Recent Research*. London: Hart Publishing, 1999.

poukazujícími na neefektivitu tohoto řešení. ESLP rozhodně není akademická instituce. To však neznamená, že stanovuje-li „policies“, pak že tyto nemají být „evidence based“⁴¹; naopak, to, že by vrcholné soudy měly vycházet z empirických studií se bere jako samozřejmost, byť dokazování konkrétních empirických skutečností může být komplikované⁴². Zpřísnňování (případně nezmírňování) trestů s odkazem na odrazení možných pachatelů tedy nevypadá minimálně dostatečně podložené.

Chť-li by kterýkoli soud použít argumentaci ESLP týkající se nutnosti ukládat přísnější tresty, aby odrazovaly možné pachatele, měl by se nejdříve detailně vypořádat s výzkumem zkoumajícím, zda a do jaké míry přísnější tresty odrazují pachatele, a nakolik případná efektivita takového odrazení ospravedlňuje určitou míru změny trestu.⁴³ Jinými slovy, **i pokud by nízké tresty dokazovaly, že stát a justice nepovažují za důležité chránit ženy před sexuálními útoky, tak to neznamená, že vyššími tresty se dosáhne větší ochrany společnosti.** Je idealistické myslet si, že přísnější tresty mohou být součástí komplexního přístupu, který přinese změnu, ale je to pravděpodobně nerealistické. Již jen proto, že tento signál se k veřejnosti velmi pravděpodobně nedostane. Např. o zpřísnění trestů v oblasti závažné trestné činnosti trestním zákoníkem vědělo jen 7 % české veřejnosti a naopak 52 % lidí si myslelo, že tresty byly sniženy.⁴⁴ Tresty se pak diskutují spíše méně často: pouhá desetina zpráv o kriminalitě informuje o trestu.⁴⁵ Tedy pokud určitý prvek hraje a může hrát jen velmi malou roli – jako odstrašení trestem – pak by neměl silněji ovlivňovat určité rozhodnutí.

Ohledně argumentu odrazení jsem pak osobně skeptický i na další rovině. Lidská práva jsem primárně chápal v pojetí jednotlivce – jsou garantována každému z nás bez rozdílu čehokoli (čl. 1 či 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod). Argument odrazení možných dalších pachatelů ale směřuje mimo toto pojetí lidských práv jednotlivce. Přísnější trest odrazující možné pachatele totiž danému jednotlivci nijak nepomůže. Pomůže jen ostatním. Přejde mi proto, že argument odrazením se více vztahuje obecně k trestní politice než k lidským právům. ESLP se k této institucionální roli trestů přiznává⁴⁶; nemohu se však zbavit dojmu, že tím do určité míry opouští svoji roli soudu a stává se aktérem na širším poli trestní politiky. Kde je rozlišení mezi soudem a exekutivou či zákonodárcem, pokud se soudy snaží vytvářet institucionální rámec? Ať si však o potřebě institucionálního rámce myslíme cokoli, zásadním argumentem setrvává neexistující či nízká efektivita odrazení přísnějším trestem. Pokud by soudy chtěly zasahovat ohledně citelnosti trestu, pak by se měly výrazně více zaměřit na otázku přiměřenosti a výrazně méně na otázku odrazení.

⁴¹ V českém jazyce neexistuje vhodný překlad spojení „evidence-based policies“.

⁴² VYHNÁNEK, L. Ústavní soud, fakta a vědecké poznání. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 8.

⁴³ Tuto potřebu lze přirovnat třeba k otázce rekognice. Ústavní soud si buďto může říct „svědek pachatele viděl, to mi stačí“. Nebo si může (a za mne by měl) detailně projít odbornou literaturu, zjistit, za jakých podmínek rekognice vypadá, že je efektivní či ne, a teprve tehdy, když zjistí, kdy rekognice umožňuje skutečné opětovné poznání osoby, tak může posoudit konkrétní kauzu (k takovému postupu srov. náleze ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3709/16, N 106/85 SbNU 739, či náleze ze dne 8. 10. 2020, sp. zn. II. ÚS 2016/20, N 196/102 SbNU 235).

⁴⁴ SCHEINOST, M. a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti*. Praha: IKSP, 2013, s. 116. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/410.pdf>

⁴⁵ HÁKOVÁ, op. cit., s. 95.

⁴⁶ Rozsudek ze dne 27. 5. 2021, *J.L. proti Itálii*, stížnost č. 5671/16.

2.4 Shrnutí a reakce na kritiku zdůrazňující komplexní, nikoli jen přiměřenou, reakci

Argumentace ESLP ohledně přiměřenosti trestu neobstojí. Není přitom podstatné, zda člověk uvažuje jen nad určitým druhem kriminality či nad vztažením těchto principů na kriminalitu obecně. Na velkou většinu otázek popsaných výše totiž soudy musí odpovědět, ať posuzují přiměřenost jakékoli trestné činnosti. Byť ESLP přiznává, že může zasahovat pouze u excesivně mírných trestů, tak se nijak nezabývá otázkou toho, co je přiměřený trest, a v čem spočívá exces. Nerozebírá, zda podmíněné odložení výkonu trestu odnětí svobody je rozhodnutí o uložení trestu, nebo o výkonu, byť to je nezbytné pro posouzení toho, zda se má při zvážení podmíněného odložení trestu odnětí svobody zohlednit závažnost trestné činnosti. Nezabývá se ekvivalencí různých druhů trestů, nakolik mezi sebou různé účely trestů interagují a co to znamená pro možnosti snížení trestů s cílem zajistit stále přiměřený trest. Používá pak argumentaci ohledně odrazení přísnějším trestem, ale opomíjí empirické i teoretické výzkumy poukazující na problematičnost takové argumentace. **Rozsudky tak vzbuzují dojem, že ESLP tvrdí, že se má rozhodovat o principech, ale poté rozhodoval o přiměřenosti ve stylu „když vidím, tak vím“. Nepřistoupil k rozboru principů, což by bylo nezbytné pro učinění principiálního rozhodnutí.**

Na závěr části o přiměřenosti trestu představím argumenty reagující na možnou kritiku, že **ESLP ve věci M.G. nešlo primárně o přiměřený trest, ale o adekvátní reakci státu, která musí být posuzovaná komplexně.** ESLP totiž také kritizuje litevské soudy za to, že neuložily omezení či povinnosti jako omluva, účast v programu nebo zákaz kontaktovat stěžovatele či vstupovat do jeho obydlí (bod 125). Nečiním tedy chybu, že jsem se zaměřoval pouze na přiměřenost? Jsem přesvědčený, že nikoli, a že to vyplývá dokonce ze stejného bodu rozsudku.

ESLP v něm totiž nezmiňuje, že je trest nevhodný, ale uvádí, že „*takový trest nemůže být považován za přiměřený* [proportionate] *porušení jednoho ze základních práv stěžovatele chráněného Úmluvou*“. Soud zmiňuje přiměřenost, nikoli nevhodnost. Toto je pak zdůrazněno i v navažující větě, kde soud zmiňuje (i) potřebu odrazení a (ii) aby oběť reakci státu shledala spravedlivou. V projednávané věci je ale jasné, že oběti (stěžovateli) šlo čistě a pouze o uvěznění. Stěžovatel požadoval uvěznění pachatele v odvolání (bod 43), dovolání (bod 48) a ve stížnosti k ESLP, kde uvedl, že pachatel „*dostal jen podmíněný trest [...] který byl zřejmě nepřiměřený závažnosti trestné činnosti*“ (bod 85). Spravedlivá reakce státu byla v očích oběti jediná: Uvěznění.

I pokud by argument spočívající v tom, že ESLP nešlo o přiměřenost, ale o komplexnost reakce, byl pravdivý, ukazoval by na další problematičnost argumentace ESLP. Tvrdím-li, že jde o komplexnost reakce, pak musím být schopen vysvětlit, jaká kombinace nedostatečných či nevhodných opatření představuje porušení práva. Jinak se z rozhodování stává arbitrárnost. Ukáži to na uložených i neuložených opatřeních ve věci M.G. ESLP na jedné straně nepřijde jako dostatečné uložení opatření spočívající v občasném kontaktu s probačním úředníkem, uhrazení náhrady nemajetkové újmy a příspěvku do fondu pro oběti.

Na druhé straně ESLP zmiňuje možnost uložení dalších tří povinností – omluvy, zákazu kontaktu a podstoupení behaviorálního programu. Proč uložená tři opatření nedostačují a zmiňovaná další tři by dostačovala? Podle jakého principu se toto bude posuzovat? Pokud by ESLP chtěl principiálně rozhodovat o potřebě komplexní reakce, pak by se musel alespoň základně s tímto vypořádat.

Nakonec si nejsem jistý, zda by přijetí i těchto opatření mělo zásadní vliv na komplexní náhled oběti na postup státu. Povinnost spočívající v tom se omluvit by velmi pravděpodobně spočívala v zaslání čistě formálního dopisu (i protože pachatel argumentoval, že je nevinný, viz bod 44). Nejsem přesvědčený, že by povinnost takové omluvy změnila vnímání rozhodnutí odvolacího soudu ze strany oběti a ESLP jako spravedlivé. Další možností zmiňovanou ESLP byl zákaz kontaktu s obětí a vstupu do jeho obydlí. ESLP však v argumentaci nezmínil, že zákaz kontaktu pachatele s obětí (pravděpodobně) platil velmi dlouho: pět a čtvrt roku před vynesením pravomocného rozsudku.⁴⁷ Jistě lze souhlasit s tím, že tento zákaz mohl být prodloužený; ale má-li se brát reakce státu komplexně, pak argument neuložením zákazu, který v důsledku dlouhého řízení trval déle, než mohla trvat zkušební doba a s ní uložená povinnost zákazu kontaktu⁴⁸, se jeví minimálně jako slabší.⁴⁹

Shrnu-li své argumenty, případný požadavek komplexnosti reakce státu (i) nebyl vyžadován stěžovatelem a velmi pravděpodobně by nenaplnil jeho představu o spravedlivém trestu, (ii) není ani výslovně uveden, ani není vysvětleno, v čem spočívají principy této komplexnosti a jak podstatné je porušení jednotlivých součástí, (iii) a je otázkou, zda v projednávané věci tato komplexnost případně nebyla nevhodně aplikovaná, když nebyla zohledněna komplexnost trestního řízení. Zaměření se na přiměřenost mi proto přijde jako oprávněné.

3 Odůvodnění trestu

Po detailním rozebrání argumentu nepřiměřenosti se nyní zaměřím na druhý argument vznášený Evropským soudem pro lidská práva, tedy na nedostatečné odůvodnění rozhodnutí. Mou hlavní kritikou rozsudků ESLP není, že napadená rozhodnutí byla odůvodněná správně. Byla odůvodněna nedostatečně a nešlo z nich rekonstruovat, proč národní soudy uložily tresty. Kritizují ale to, že **ESLP nestanovil principy, na základě kterých posuzuje, zda je rozhodnutí nedostatečně odůvodněné**. Kritizuje-li ESLP národní soudy za to, že se nevěnovaly všem okolnostem a neřekly, jakou roli při ukládání trestů hrála která

⁴⁷ 19. srpna 2014 byla stanovena tato povinnost (*M.G.*, bod 7) a když byly zrušeny ostatní omezení, tak toto není zmíněno, že by bylo zrušeno (bod 19). Zákaz kontaktu tedy nejspíše platil až do vydání pravomocného rozsudku 11. prosince 2019 (bod 45), přičemž nebylo zmíněno, že by byl porušený.

⁴⁸ Maximální doba zkušební doby v Litvě je 3 roky (bod 61), přičemž omezení spočívající v zákazu kontaktu mohlo trvat pouze po dobu zkušební doby. Pokud by tedy byl pachatel odsouzen v rozumné době (např. do 1–2 let), tak by celková doba zákazu kontaktu byla kratší, než jaká byla v projednávané věci.

⁴⁹ Třetí zmiňovanou možností jsou behaviorální programy. Zde mi přijde pouze vhodné poznamenat, že je nutné zjistit nejen zda zákon takovou možnost umožňoval, ale zda i soud tuto možnost prakticky měl; například v ČR je silný nedostatek vhodných programů dostupných po ČR (srov. např. Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025). Jaká je situace v Litvě, nemám ponětí a nevím, zda to ví ESLP (v rozsudku toto nezmiňuje). Ale zmínit, že tato možnost je v zákoně a kritizovat soud, že ji neuložil (aniž se zjišťuje, zda ji uložit mohl), mi přijde nedostatečně promyšlené.

okolnost, pak není možné, aby nerozebíral principy, které odůvodnění trestů musí naplňovat, a jak silné porušení kterého principu vede k porušení práv stěžovatelů.

Dále ukazují, že nedostatečná odůvodněnost je standardem napříč Evropou a důvody, proč k tomu dochází. Argumentují, že nezohlednění tohoto systematického problému může vést k nekonzistentnímu rozhodování, kdy v některých případech bude nedostatečné odůvodnění shledáno jako porušující lidská práva, ale v obdobném případě (protože nebudou jasné principy) tomu tak nebude.

3.1 Nejasnost požadavků ESLP (i) v případě speciálního zacházení s oběťmi závažné trestné činnosti

ESLP v diskutovaných rozsudcích požaduje naplnění dvou různých principů: (i) Zmínit všechny okolnosti případu a jejich roli, a (ii) jasně říct, jak byly jednotlivé okolnosti vyváženy (a to zejména, když jeden soud rozhoduje jinak, než jiný). V této otázce se s Evropským soudem pro lidská práva v mnohém shodují. Takto – resp. s ještě prostřední fází, ve které soud řekne, jakou roli hrály jednotlivé okolnosti, a s odlišným vysvětlením různých rozhodnutí vztahujících se k uložení trestu – by mělo vypadat odůvodnění trestů dle akademiků. Tyto principy založené na holandské teorii⁵⁰ byly rozebrány i v českém kontextu⁵¹.

Mojí hlavní kritikou rozsudků však je, že z rozebíraných rozsudků ESLP nelze rozpoznat, co představuje nekvalitně odůvodněný trest, resp. v jaké míře nedostatečné kvality spočívá porušení práv stěžovatele, resp. zvláště chráněné skupiny stěžovatelů.⁵² Vyžaduje-li ESLP jasné odůvodnění trestu (ESLP nevyžaduje pouze uvedení určitého odůvodnění, ale jasné zohlednění všech relevantních faktorů⁵³), tak si musíme odpovédět, co to znamená. Nejjednodušší je začít od konce, tedy od toho, co je cílem odůvodnění trestu. Tímto cílem je porozumění tomu, proč byl uložený určitý trest. Nikoli „pocit“, že byly zohledněny okolnosti, ale možnost skutečně porozumět tomu, proč byl trest uložený. Přeloženo do praktického uvažování, pokud by **nezúčastněný soudce** obdržel diskutované odůvodnění trestu, tak **by měl být schopen – pouze na základě tohoto odůvodnění – stanovit s relativně velkou přesností, jaký trest byl uložený**. Jak ale dosáhnout tohoto cíle, odůvodnění, které umožní rekonstruovat uložení trestu?

Prvním požadavkem je, že **všechny okolnosti musí být zmíněny a konkretizovány** (např. nesmí být řečeno, že se přihlédlo k závažnosti trestné činnosti nebo k trestní minulosti, ale jejich podoba musí být konkretizována). Dále soud musí říct, zda daná okolnost je polehčující či přitěžující a jakou **přibližnou váhu** má. Následně musí všechny tyto

⁵⁰ SCHUYT, P. M. *Verantwoorde straftoemeting*. Deventer: Kluwer, 2010.

⁵¹ DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Principy správného odůvodňování trestů. *Státní zastupitelství*. 2020, č. 1; DRÁPAL, J. Jak strukturované ukládat a navrhopvat tresty za zachování plné diskrece: Sedm fází ukládání trestů. *Státní zastupitelství*. 2023, roč. 20, č. 6.

⁵² Pro účely této podkapitoly akceptuji premisu, že s určitými druhy kriminality je třeba zacházet odlišně (k možným nedostatkům se vyjadřuji následně) a ukazují, že rozsudky jsou problematické i při její akceptaci.

⁵³ *Vučković*, body 52, 55, 62; polemiku s uvedenými důvody a zdůrazňování nedostatečné kvality (nikoli jejich neexistenci) srov. *Vučković*, bod 61, či *M.G.*, body 120 a 123.

okolnosti **vyvážit**.⁵⁴ To však nestačí. **Vyvážení musí soud provést v několika krocích:** Některé faktory budou hrát roli pouze (či primárně) při zvážení toho, zda bude pachatel uložený či ne, jiné při volbě vedlejšího trestu a další při výměře trestu.⁵⁵ Musí se tedy jasně rozlišit, které okolnosti se zohlední během kterého kroku. Následně bude rozsudek rekonstruovatelný; pokud ale bude kterýkoli z těchto kroků chybět, pak to nepůjde. Nebude tak naplněn požadavek ESLP, tedy že uložený trest má být „*výsledkem pečlivého zkoumání všech relevantních okolností*“ (Vučković, bod 62).

Problémem je, že tyto nároky splňuje jen malé množství rozsudků v Evropě. Vedl jsem výzkumný tým, který zkoumal odůvodnění trestů v pěti post-komunistických zemích (ČR, Estonsko, Moldávie, Slovensko a Slovinsko) a tyto požadavky naplňovalo velmi málo rozsudků.⁵⁶ Není to ale pouze problém post-komunistické Evropy. Německé a švýcarské soudy obcházelý řádné odůvodnění tím, že vyjmenovaly všechny možné okolnosti, ale nijak nezmínily jejich váhu či je nevyvážily.⁵⁷ Kvalita odůvodnění pak nebyla vysoká ani v Nizozemí, Anglii a Walesu či Irsku.⁵⁸ Jinými slovy, všechna empirická evidence naznačuje, že odůvodnění trestů je na velmi nízké úrovni a nic nenaznačuje, že v oblasti sexuální trestné činnosti to je výrazně lepší. ESLP běžně používá argument podobného přístupu v Evropě jako důvod ke zdrženlivosti. Je otázkou, zda tak neměl učinit i zde – pokud je odůvodnění trestů velmi málo kvalitní napříč Evropou, je potřeba přesvědčivějších argumentů, proč vyžadovat velmi kvalitní odůvodnění. Minimálně však z tohoto vyplývá, že pokud je ESLP ochoten řešit nedostatečnou míru odůvodnění, pak bude muset začít zasahovat do kvality odůvodnění (nejspíše) ve všech evropských zemích ve většině případů (byť třeba jen ohledně určité trestné činnosti).

Zde zdůrazním, že mi nejde o dokonalý trest či dokonalé odůvodnění. Jen je těžko představit si jiný výklad toho, že z odůvodnění trestu má být jasné, že se jedná o výsledek pečlivého zkoumání všech relevantních okolností, než pokud je trest na základě odůvodnění rekonstruovatelný. **Bez naplnění kroků rozebraných výše však nelze zjistit, že byly skutečně zkoumané všechny okolnosti a že byly pečlivě zkoumány.**

Pochopení důvodů této nízké míry odůvodnění je klíčové i pro uvědomění si, zda (a případně jak těžce) je možné situaci napravit. **Hlavním důvodem je, že nemáme rozebrané principy ukládání trestů.** Chybí nám (v ČR) účel trestu (zdůrazňujeme proporcionalitu nebo ochranu společnosti?), chybí nám (napříč Evropou) základní východisko (kde v rámci trestní sazby se má nacházet trest za průměrný případ? uprostřed to není⁵⁹) nebo zohlednění,

⁵⁴ DRÁPAL, 2020, op. cit.

⁵⁵ DRÁPAL, 2023, op. cit.

⁵⁶ DRÁPAL, J. (ed.). *Justifying Punishment: Perspectives from Post-Communist Europe*. Abingdon: Routledge, 2025.

⁵⁷ KILLIAS, M. Sentencing reform – from rhetorics to reducing sentencing disparity. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 1994, roč. 2, č. 1. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02249247>

⁵⁸ EWART, B. W., PENNINGTON, D. C. Reasons for sentence: An empirical investigation. *Criminal Law Review*. 1988; HAMILTON, C. Sentencing in the District Court: “Here be dragons”. *Irish Criminal Law Journal*. 2005, roč. 15, č. 3; SCHUYT, 2010, op. cit.

⁵⁹ HINKKANEN, V., LAPPI-SEPPÄLÄ, T. Sentencing theory, policy and research in the Nordic countries. *Crime and Justice*. 2011, roč. 40, č. 1. DOI: <https://doi.org/10.1086/661182>

jakou roli má hrát trestní minulost⁶⁰, která je minimálně někdy zřejmě v rozporu s přiměřeností citelnosti trestu k závažnosti trestné činnosti⁶¹. Dalším důvodem je, že velmi dlouho nebyl soudcům poskytnutý návod k tomu, jak tresty správně odůvodňovat⁶², odvolací soudy nedávají kvalitní zpětnou vazbu prvostupňovým soudům⁶³ a Nejvyšší soud o principech trestání běžně nerozhoduje. Možná (ne)ochota soudců věnovat odůvodnění čas či vyjavit, proč reálně rozhodli, jak rozhodli, také může hrát roli.⁶⁴ Pokud by v takové situaci vznikala kvalitní a reprodukovatelná odůvodnění, tak by to byl spíše zázrak. To nutně neznamená, že se musí snížit ambice toho, co se požaduje; ale soudy jsou obecně realistické ohledně toho, čeho lze dosáhnout. Zde je naděje na detailní odůvodnění spíše menší.

Řekněme ale, že z pohledu ESLP toto na věci nic nemění: Jak dojde k tomu, aby nebyla porušovaná lidská práva, ESLP zajímat nemusí. Co však ESLP musí udělat, je stanovit, **kdy nedostatečné odůvodnění představuje porušení práva a kdy nikoli**. Budou rušeny německé a švýcarské rozsudky, protože neříkají, jakou váhu daly jednotlivým okolnostem, byť všechny zmínily? Pokud zmíní dvě či tři klíčové okolnosti, bude to dostatečné? Pokud soud řekne, jaké okolnosti byly zásadní, ale neřekne, které byly zásadní pro úvahu o druhu trestu a které o výměře trestu, jedná se o porušení?

Na tyto otázky ESLP neposkytuje odpověď. Tuto problematičnost ilustruji na samotných diskutovaných rozhodnutích. Ve věci *Vučković* tak ESLP na jednu stranu říká, že „není pro Soud, aby říkal, zda národní soudy vhodně zohlednily interakci okolností“ při ukládání trestů (bod 59), ale na druhou stranu stanoví jako obecný princip přezkumu, zda soudy pečlivě zkoumaly všechny relevantní okolnosti (bod 53 a 62) a kritizuje zdůraznění čtyřletého vedení řádného života pachatelem jako rozhodujícího faktoru při změně druhu trestu a toho, že národní soudy neuvedly, proč tato doba převážila ostatní okolnosti (bod 61).

Je tedy ve věci *Vučković* problém v přílišném důrazu na vedení řádného života nebo v neuvedení některých okolností? Představme si, že by chorvatský soud – po německu – vypočetl všechny okolnosti a pak uvedl, že čtyřleté následné vedení řádného života bylo pro jeho rozhodnutí zásadní. Jednalo by se o porušení práva stěžovatelky? Pokud ano, pak soudům stačí uměle vyjmenovávat všechny okolnosti. Pokud ne (což naznačuje naopak např. věc *M.G.*, dle které musí být zvlášť odůvodněno rozhodnutí o podmíněném odložení trestu odnětí svobody, viz bod 118), pak neplatí principy stanovené ESLP, že neposuzuje, jak národní soudy zohlednily interakci okolností. ESLP je tak vnitřně rozporný.

Do ještě komplikovanější situace se ESLP dostává, když porušení práv stěžovatelů dovozuje na základě **interakce nekvalitního odůvodnění a přiměřenosti trestu**. Vyplývá z čl. 3 a 8 Úmluvy povinnost přiměřeného trestu a řádného odůvodnění nezávisle na sobě nebo

⁶⁰ Ta sice v ČR hraje zásadní roli, ale je to v rozporu se všemi teoriemi trestání, srov. KOŠATKA, M. *The Role of Criminal History in Sentencing Theory and Practice*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2023.

⁶¹ DRÁPAL, J. Speciální skutkové podstaty pro recidivisty: Nepromyšlené a škodlivé. *Trestněprávní revue*. 2022, roč. 21, č. 3; VANČA, DRÁPAL, op. cit.

⁶² DRÁPAL, Státní zastupitelství, 2020, op. cit.; DRÁPAL, Státní zastupitelství, 2023, op. cit.

⁶³ VANČA, DRÁPAL, op. cit.

⁶⁴ DRÁPAL, J. Odůvodnění trestů: Argumenty pro a proti detailnímu odůvodňování trestů. *Státní zastupitelství*. 2019, roč. 17, č. 5.

pouze jsou-li tyto dva aspekty kombinované dohromady? Znamená to, že čím více neodůvodněný trest, tím menší nepřiměřenost dostačuje a naopak? Bylo by porušením práva stěžovatelky, pokud by chorvatské soudy v projednávané věci zmínily všechny okolnosti a vyvážily by je s tím, že dlouhodobé vedení řádného života je vedly k neuložení nepodmíněného trestu? Ve věci *M.G.* ESLP naznačuje, že nikoli, jelikož říká, že podmíněný trest je nepřiměřený (bod 125), ve věci *Vučković* naznačuje to samé (bod 65). Tedy nejspíše nejde jen o odůvodnění, ale i o nepřiměřenost. Pak ale nelze říkat, že jde jen o nekvalitní odůvodnění a musí se řešit problémy s přiměřeností rozebrané výše. Nad jejich rámec pak zůstává potřeba vysvětlení interakce míry nepřiměřenosti a míry nekvalitního odůvodnění.

Souvislost s proporcionalitou pak má i to, jakou roli hrála **změna trestu odvolacím soudem**. Ta byla v diskutovaných rozsudcích překvapivá a její nedostatečné vysvětlení je jisté pro oběť problematické a nemělo by k němu docházet. Tato situace však dále komplikuje vyvozování principů z rozsudků ESLP, protože ESLP nevysvětluje, jakou roli by tato skutečnost měla hrát. Pro ilustraci těchto problémů si představme tři imaginární situace a jak by v takových případech rozhodl ESLP.

- 1) Prvoinstanční soudy uložily tresty, které nakonec v diskutovaných rozsudcích uložily odvolací soudy – tříletý trest podmíněný odnětí svobody nebo 610 hodin obecně prospěšných prací –, které odvolací soudy jen potvrdily. Byla by práva garantovaná Úmluvou v takovém případě porušena? Míra odůvodnění i nepřiměřenost trestu je stejná, ale soudy jsou konzistentní. Pokud by nebylo shledáno porušení práv, pak by klíčovou byla právě změna odvolacím soudem.
- 2) Druhá situace je stejná jako ta první, jen soudy svá rozhodnutí jasně odůvodnily. Byla by práva garantovaná Úmluvou v takovém případě porušena? Míra odůvodnění problematická není, problémem zůstává nepřiměřenost trestu, ale soudy jsou konzistentní. Pokud by se jednalo o porušení, pak by hlavním argumentem byla nepřiměřenost trestu.
- 3) Ve třetí situaci odvolací soudy nezměnily nepodmíněné tresty uložené prvoinstančními soudy, ale svá rozhodnutí by neodůvodnily – zrušil by ESLP rozhodnutí kvůli tomu, že byla nedostatečně odůvodněná? Míra odůvodnění je stále nedostatečná, ale přiměřenost je dostatečná a soudy jsou konzistentní. V takovém případě by hlavní roli hrálo odůvodnění.

Na základě rozsudků ESLP bychom měli vědět, jak by bylo v těchto imaginárních situacích rozhodnuto, protože v diskutovaných rozsudcích ESLP musel řešit, které argumenty jsou hlavní a které vedlejší. To se ale z rozsudků nedozvíme. Hraje roli překvapivost souzeného případu oproti první situaci, byť jinak je vše stejné? Hraje roli přiměřenost nebo odůvodnění? Nevíme. A proto jsou tato **rozhodnutí ESLP špatná. Ne proto, že by sledovala špatný cíl, ale protože nejsou učiněna na základě jasných principů.**

Možnou námitkou proti mnou vznášené kritice by mohlo být, že od ESLP požadují příliš. Soud přece rozhoduje v konkrétních případech a nevytváří principy; ty z nich mají vyvozovat soudy a akademici je mají rozebírat. Tato námitka je ale nepřesvědčivá z několika důvodů.

- Zaprvé, pokud ESLP jasně nestanoví principy, na základě kterých rozhodl, pak není jasné, zda je toto rozhodnutí principiální či arbitrární. Až lehce ironicky se rozhodnutí ESLP neliší od nedostatečně odůvodněných trestních rozsudků, které kritizuje. Trestní

soudci jsou také jistě přesvědčeni, že rozhodli správně, a uvedou pro svá rozhodnutí některé důvody a některé principy. Ale nevyjasní principy a jejich aplikaci natolik, aby bylo jasné, která okolnost hrála jakou roli, a aby bylo jejich rozhodnutí reprodukovatelné. Tento přístup ESLP kritizuje, ale sám neumožňuje, aby jeho rozhodnutí bylo reprodukovatelné na základě odůvodnění, které poskytuje.

- Zadruhé, diskutované rozsudky neposkytují vodítka soudům, co mají dělat – na co mají klást důraz – při odůvodňování trestů. Soudy tak neví, na co se primárně zaměřit a národní nejvyšší soudní instance neví, jakým způsobem primárně judikaturu ESLP prosazovat. V článku jsem představil nejružnější možná porušení kvality odůvodnění, přičemž na základě takřka kteréhokoli nedostatku by šlo dojít k závěru, že velká většina trestních rozsudků není výsledkem pečlivého zkoumání všech relevantních okolností. To však ponechává ESLP možnost k shledání porušení velmi širokou, přičemž takto arbitrárně stanovené principy jsou obecně právem nahlízené jako problematické.
- Zatřetí, rozhodnutí, kdy se po druhém požaduje něco, co člověk není ochoten sám dělat, snižuje vážnost a přesvědčivost mého rozhodnutí. Vyžadovat vyjasnění všech principů a jejich vyvážení a neučinění toho samého, je daného.

3.2 Právo obětí a obviněného na odůvodnění a potřeba konzistentního rozhodování

Do tohoto okamžiku jsem představoval argumenty, které se řídily premisou, že je třeba zacházet specifickým způsobem s oběťmi určitých trestných činů. Té rozumím tak, že v některých ohledech s cílem vyvážit historický nesoulad a dosáhnout institucionální změny se ESLP rozhodl klást výrazně vyšší důraz na práva obětí. Přeložím-li to do praktických důsledků, pak špatně odůvodněný několikaletý trest odnětí svobody, který vypadá hodně přísný, není porušením práv pachatele, ale špatně odůvodněný mírnější trest u specifické závažné trestné činnosti je porušením práv oběti. Zda takový přístup je opodstatněný či ne, v tomto článku neřeším. I přesto ukazuji, že diskutované rozsudky neposkytují kvalitní odpověď na to, proč bylo odůvodnění trestů nedostatečně kvalitní a proč byla porušena práva stěžovatelů.

V této podkapitole jdu nad rámec vyžadování odůvodnění pro určitou úzce vymezenou skupinu obětí, a zamyslím se nad problémy, které by vyplývaly z toho, pokud by se ESLP či jiný soud rozhodl jít obecně směrem zdůrazňování práv obětí na odůvodnění bez současného zdůrazňování práv pachatelů na odůvodnění. Z významné části tak tato podkapitola jde nad rámec diskutovaných rozsudků ESLP.

Jednou z výchozích premis lidských práv v oblasti trestání je důraz kladený na toho, koho trest zasáhne (srov. čl. 3, 6 a 7 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 2, 3 a 4 Protokolu č. 7 k této Úmluvě či čl. 39–40 Listiny základních práv a svobod). Tento důraz je zásadní proto, že stát využívá nejsilnější zásahy do života člověka, která má k dispozici, a máme extenzivní zkušenosti s jejich zneužíváním i v demokratických režimech. Z tohoto principu tak lze vyvodit, že **pokud je nekvalitně odůvodněný trest, pak je třeba zasáhnout primárně kvůli pachateli, jelikož jeho život bude zásadně**

ovlivněný trestem, a proto mu musí být poskytnuto odůvodnění. Toto je ještě zesíleno argumentací uvedenou výše, že **je třeba zasahovat spíše proti příliš přísným trestům, než proti příliš mírným trestům**.

Předpokládám, že se s naprostou většinou čtenářů shodnu na potřebě poskytnutí tohoto odůvodnění jak pro pachatele, tak pro oběti. Kde je tedy ten problém? Problém je v tom, že velká většina trestních rozsudků není řádně odůvodněna. Nechtějí-li soudy rušit velkou většinu trestních rozsudků, pak si musí vybrat, která rozhodnutí budou rušit. A zde začíná hrát roli to, zda je odůvodnění trestů obecně potřebnější pro pachatele nebo pro oběť.

Pro doložení problematické situace v České republice představím ve zkratce výsledky českých výzkumů. Výzkum zkoumající odůvodnění trestů českými okresními soudy analyzoval reprezentativní vzorek 366 odůvodněných trestních rozsudků okresních soudů z roku 2016. Výsledky ukazují, že v 7 % případů soudy zmínily jen obecnou větu o tom, že soud zohlednil všechny okolnosti, ale neuvedly ani jednu okolnost. Dalších 10 % představovalo případy, kdy soud zmínil alespoň jednu okolnost, ale nijak nerozvedl, jak se v dané věci aplikovala (např. zmínil „trestní minulost“, ale neřekl, jaká byla). Průměrně soud zohlednil 4,6 okolností na případ a většinu z nich (56 %) zmínil obecně, tedy nebyly konkretizovány vzhledem k případu. Alespoň částečné vyvážení jednotlivých skutečností (= vysvětlení, jaká váha je jim přikládána a jak ovlivňují druh, modalitu a výměru trestu) proběhlo i při vstřícně nastavených kritériích pouze v 10 % případů⁶⁵.

Jinými slovy, z odůvodnění okresních soudů nelze vyčíst, proč soud rozhodl, byť u nemalé části případů si lze udělat určitou mlhavou představu (a v sedmině případů naprosto žádnou). Při ukládání trestů jistě hraje roli více okolností, než jen 4–5 (pokud by to tak bylo, tak by šlo soudce jednoduše nahradit umělou inteligencí), tedy okresní soudy průměrně nerozebírají všechny okolnosti, které ovlivňují jejich rozhodnutí. Navíc i ty okolnosti, které rozebírají, běžně nedostatečně specifikují. Není tak naplněn první požadavek ESLP vypořádat se se všemi okolnostmi, které hrají roli při ukládání trestů. Zároveň okresní soudy jen zřídka přistupují k vyvážení okolností, tedy nenaplnují druhý požadavek ESLP. Tento náš výzkum tedy naznačuje, že **velká většina odůvodněných rozsudků okresních soudů nenaplnuje požadavky ESLP**.⁶⁶

Podobně problematickou situaci identifikoval i výzkum zaměřující se na odůvodnění rozhodnutí, kdy české odvolací soudy změnily pouze výrok o trestu (tedy o situaci shodnou s chorvatským i litevským případem). Vzorek 300 rozhodnutí odvolacích soudů byl rozdělen napůl dle toho, zda byl trest zmírněn či zpřísněn. Odvolací soudy v průměru zmínily 2,5 okolností vztahujících se k trestu na případ. Je tedy zřejmé, že odvolací soudy nerozebíraly případ jako celek, ale zaměřily se na ty okolnosti, které jim – z nějakého důvodu – přišly jako podstatné. V naprosté většině se zabývaly případy vztahujícími se k obviněnému – ať už v jeho prospěch či neprospěch – což je podobné přístupu odvolacích soudů v případech řešených ESLP. Vyvážení okolností probíhalo častěji, ale opět v menšině

⁶⁵ TOMŠŮ, K., DRÁPAL, J. Odůvodňování trestů: Empirická studie rozhodnutí okresních soudů. *Státní zastupitelství*. 2019, roč. 17, č. 6.

⁶⁶ Podobné výsledky byly zjištěny i u krajských soudů rozhodujících v prvním stupni, viz FORMAN, P. *Odůvodňování trestů krajskými soudy*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, právnická fakulta, 2023.

případů. Tedy **velká většina rozhodnutí odvolacích soudů v České republice nenaplnuje dvě podmínky stanovené v rozebíraných rozsudcích ESLP – zohlednění všech okolností a jejich vyvážení**, a to zejména v okamžiku, kdy odvolací soud rozhoduje jinak, než prvostupňový.⁶⁷

Problematická kvalita odůvodnění odvolacích soudů vyvstává zejména tehdy, když si uvědomíme, že se nejednalo jen o případy zmírnění trestu (kdy může přicházet v úvahu nižší váha retributivní funkce trestu), ale i o případy zpřísnění trestu, tedy výraznějšího odebrání svobody pachatele. Ve velké části případů se jednalo o uvěznění obviněného, který prvostupňovým soudem uvězněný nebyl, nebo o prodloužení trestu odnětí svobody.

Pokud bychom tedy chtěli zasahovat primárně kvůli tomu, že pachateli nebylo řádně vysvětleno, proč je trestán, pak bychom museli rušit velmi vysoké množství rozsudků. To se však neděje. Právo si zakládá na logice a konzistenci a odmítá arbitrární rozhodování; nelze tedy v jednom případě zasáhnout, ale ve více podstatném případě nezasáhnout. Velmi bych si přál, aby soudy obětem poskytovaly detailní odůvodnění – domnívám se, že tresty by měly být odůvodněné např. i v trestních příkazech –, ale přijde mi neprincipiální, aby nedostatečné odůvodnění obecně představovalo porušení práva oběti, ale ne pachatele. Tímto rozhodně neříkám, že máme věnovat pozornost jen pachatelům a ne obětem. Jen – jako u přiměřenosti – docházím k závěru, že míra excessu potřebná pro zásah ve prospěch pachatele by v oblasti trestání měla být nižší než míra excessu potřebná pro zásah ve prospěch oběti. **Bude-li tedy ÚS či ESLP chtít obecně řešit kvalitu odůvodnění trestu z hlediska práv obětí, bude se muset výrazně popasovat i s kvalitou odůvodnění z hlediska práv obviněných, bude-li chtít být konzistentní.**

Závěr: Dialog s ESLP a nutnost hledání vlastní cesty (ideálně vně soudnictví)

Kritizovat dva rozebírané rozsudky Evropského soudu pro lidská práva je lidsky náročné. S cíly kterých chtějí dosáhnout, plně souhlasím a ztotožňuji se s nimi. O zlepšení stavu v obou oblastech se výrazně snažím. Jsem ale přesvědčený, že argumentace obsažená v těchto rozsudcích je nedotažená a problematická. Podmíněný trest odnětí svobody je za mne vysoce problematický trest. Soudy ale jeho problematičnost nemohou napravit, to musí učinit zákonodárce. Kvalita odůvodnění je nízká a potřebuje zvýšit; navrhl jsem, jak by mohly jak prvostupňové, tak odvolací soudy lépe odůvodňovat tresty. Bez širších změn v oblasti sankcionování ale nelze očekávat dosažení stavu požadovaného ESLP. **Obecně ESLP nevysvětluje, na základě jakých principů došel k tomu, že trest je nepřiměřený či neodůvodněný. Je jednoduché říct „nepřiměřené“ nebo „neodůvodněné“. To ale nevnímám, že je úkol vrcholných soudů.** Jejich úkolem je vysvětlit své důvody pro rozhodnutí na základě principiálních úvah a stanovit hranici, kdy mají zasahovat.

Nelze-li z dvou rozebraných rozsudků ESLP vyčíst jasnější promyšlené principy, pak se domnívám, že by domácí soudy měly **tyto rozsudky používat primárně jako**

⁶⁷ VANČA, DRÁPAL, op. cit.

zdůraznění ideálů, o které je důležité usilovat. Otázky přiměřeného trestu a odůvodnění trestu jsou velmi podstatné. Vzhledem k nerozebrání principů, na základě kterých ESLP shledal, že tresty byly nepřiměřené a neodůvodněné, by ale národní soudy neměly vyvozovat příliš ze skutkových stavů a rozhodnutí učiněných v nich ESLP. Lze si představit, že např. Ústavní soud začne vytvářet **vlastní standardy přezkumu** založené na promyšlených teoriích a empirické evidenci. Pokud tak začne činit, měly by být tyto principy stanoveny z velké míry **nezávisle na judikatuře ESLP** rozebrané v tomto článku, jelikož se o ní nelze opřít (není možné z ní principy vyvodit). Ohledně přiměřenosti nemohou sloužit jako základ pro detailnější stanovování principů, a v oblasti odůvodnění musí být doprovázeny dalšími teoriemi.

Zároveň ale Ústavní soud může dojít k závěru, že do otázek přiměřenosti a odůvodnění (či jedné z nich) není na místě zasahovat do takové míry, kterou naznačil Evropský soud pro lidská práva. Může přitom poukázat na výraznější složitost těchto otázek a na množství problémů, které ESLP nerozebírá. Následně je možné argumentovat, že právě tato výraznější složitost, kterou si ESLP neuvědomil, opodstatňuje potřebu jiného přístupu – a stanovit limity, kdy vrcholné národní soudy budou obecně rozhodovat. Na ESLP by v takovém případě buďto bylo vyjasnit všechny principy – přičemž by se v takovém případě musel vypořádat s tím, zda skutečně rozhoduje stále o excesech, či zda již rozhoduje o věcech, o kterých tvrdí, že o nich rozhodovat nemá – nebo uznat tuto složitost a akceptovat národní řešení. Druhá možnost je podle mého názoru vhodnější tehdy, pokud si vrcholné národní soudy buďto nevěří, že jsou schopny a ochotny jasně a přesvědčivě vyjasnit kroky a principy, které ESLP nerozebral, nebo pokud vnímají, že není jejich úkolem o těchto otázkách rozhodovat.

Na závěr zaujmu pozici **právního pragmatika** oproti doktrinálnímu právníkovi, který psal předchozí stránky. Jde dosáhnout toho, aby se vlk nažral a koza zůstala celá? Neboli lze konstatovat porušení práv oběti z důvodu nepřiměřeného a neodůvodněného trestu bez důsledků na pachatele? Na první pohled to vypadá, že to je jednoduše možné: Porušení práv se konstatuje a oběť bude odškodněná, ale pachateli již nelze přiřít trest, takže se mu nic nestane. Proč tedy neříct, že trest byl nepřiměřený a neodůvodněný? Hlavním důvodem je, že zejména v oblasti přiměřenosti by takové rozhodnutí mělo dopady na všechny budoucí pachatele.

Představme si situaci, že ESLP shledá porušení práv a řekne, že rozhodnutí o modalitě trestu je zásadní z hlediska přiměřenosti citelnosti trestu k závažnosti trestné činnosti. Konkrétnímu pachateli se sice nestane nic a konkrétní oběť dostane významnou satisfakci, takže na první pohled vypadá, že se jedná o ideální výsledek. Tím to ale nekončí: Toto pravidlo se začne vztahovat na všechny nové pachatele, pro které bude představovat výrazné přihroršení. Soudci by se tak neměli zlákat představou, že napraví problematický stav, ale přitom pachateli neuškodí. Respektive by si měli uvědomovat, že k tomu může docházet jen u určitých principů. Pokud proti sobě stojí práva obětí a pachatele (např. v otázce jak přísný trest má být uložený), pak nelze stanovit obecné přísnější principy pro pachatele a tvářit se, že na ně nebudou mít dopady. Naopak akademický výrok založený na nedostatečném

odůvodnění trestu pomáhá do budoucna jak pachateli, tak oběti. Zruší-li ESLP trest z důvodu, že nebyl odůvodněný, tak se oběti může dostat určité (byť menší) satisfakce, ale bez negativních dopadů na trestní systém.

Pokud by právní pragmatik měl radit soudům, kterým by nešlo jen o správnou interpretaci práva, ale měly by jiné cíle (např. rétorické vyjádření nevhodného zacházení vůči oběti namířené buďto na oběť nebo na společnost), pak je tedy vhodnější argumentovat nekvalitním odůvodněním než nepřiměřeností trestu. Sice zůstane nakyslý nádech nerovnosti, pokud nebudou rušena podobně nekvalitní odůvodnění trestů namítaná pachateli, ale s tím je právní pragmatik schopen žít, na rozdíl od nepromyšlených dopadů na pachatele přijatých se stejným cílem. Druhým nebezpečím je, že takový standard přezkumu potenciálně povede k podobným stížnostem, ale pragmatik se může pousmát a říct, že od čeho je „margin of appreciation“, resp. měřítko, zda porušení práva dosáhlo ústavněkonformní úrovně. Na úplný závěr si dovoluji osobní poznámku. Myslím si, že zásahy ze strany soudů by měly být omezené. Naopak, zásadních zásahů by se měl chopit zákonodárce a potřebná je i snaha o zlepšení zevnitř justice. Domnívám se, že **zejména v otázce přiměřenosti je zákonodárce ten jediný, který může situaci výrazněji vylepšit reformou některých trestů i systému trestů.**⁶⁸ Soudy společně s akademickou sférou by pak měly výrazněji pracovat na rozvoji principů a na kvalitnějším odůvodnění. Nevěřím ale, že pouhým nařízením, ať se odůvodňuje kvalitně, dojde ke změně, či že k ní může dojít. A existuje k tomu i empirická evidence: Kvalita odůvodňování usnesení obecných soudů o podmíněném propuštění se nezlepšila rok poté, co Ústavní soud vydal několik nálezů silně kritizujících kvalitu odůvodnění těchto usnesení, které dokonce i poskytly návody, jak jednotlivé okolnosti zohledňovat.⁶⁹ I pokud se jasně stanoví principy pro rozhodování soudů, tak to nutně nevede ke změně praxe. Je tedy nejspíše třeba soudce také přesvědčit. A to se dělá špatně, pokud rozsudky, které stanoví určitou povinnost, nejsou dostatečně propracované, a mají stejné vady jako rozhodnutí, která kritizují.

Príspevek je zverejnen pod mezinárodní verzí licence
Creative Commons 4.0 International (CC-BY-4.0).

⁶⁸ DRÁPAL, Státní zastupitelství, 2022, op. cit.; DRÁPAL, KUBŮ, 2023, op. cit.

⁶⁹ DRÁPALOVÁ, J., DRÁPAL, J. Precedenční závaznost judikatury Ústavního soudu v praxi. *Bulletin advokacie*, 2022, č. 7–8.